

In het kort

- 1** De Arabische wereld leeft feitelijk al sinds de tijd van Mohammed in de schaduw van het kalifaat. Wie deze wereld wil begrijpen, kan niet om het concept van het kalifaat heen.
- 2** Het glorierijke verleden van de Arabische kalifaten komt abrupt tot stilstand met de val van Bagdad in 1258. De islamitische gouden eeuw is voorbij en een tijdperk van stagnatie en intense vernederingen breekt aan.
- 3** Achtereenvolgens het Ottomaanse Rijk, de Europese kolonisatie en de stichting van de staat Israël tonen het totale onvermogen van de Arabische wereld om, net als vroeger, een vuist te maken.
- 4** Met de onafhankelijkheid van de Arabische staten breekt een nieuw tijdperk aan. De hoop op een Arabische herrijzenis met behulp van seculiere panarabische ideeën is realistischer dan ooit. Maar de hoop loopt uit op een grote teleurstelling.
- 5** In plaats van panarabisme wordt via panislamisme geprobeerd om de Arabische wereld opnieuw tot bloei te krijgen. Die poging opent echter de deur naar wijdverspreid extremisme en jihadisme.
- 6** De ontmanteling van het panarabisme heeft verstrekkende gevolgen. Seculiere, autoritaire heersers komen ten val en in vrijwel de hele Arabische wereld breken opstanden uit omdat deze heersers niet in de basisbehoeften van het volk hebben kunnen voorzien.
- 7** Het falen van de feodale dictators baant de weg voor de belofte van kalifaatijveraars. De chaos van de Arabische wereld is in de basis te herleiden tot een strijd om de macht tussen deze twee groepen. Die strijd is voorlopig onbeslist.

Egypte toen

- **3200 v.Chr.** Koning Menes sticht eerste Egyptische dynastie
- **2500 v.Chr.** Bouw van piramides begint
- **1446 v.Chr.** Mozes leidt Israëlieten weg uit Egypte (mogelijk 1260 v.Chr.)
- **332 v.Chr.** Grieken nemen macht over
- **30 v.Chr.** Romeinen nemen macht over
- **4 v.Chr.** Jozef, Maria en Jezus vluchten naar Egypte
- **61 n.Chr.** Apostel Markus sticht gemeente in Egypte: start van Koptische Kerk
- **639** Kalief Omar begint veroveringstocht; start islamitisch Egypte
- **1517** Ottomanen nemen macht over
- **1882** Britten nemen macht over
- **1952** Egyptische Revolutie. Start onafhankelijke republiek
- **2011** Nieuwe Egyptische revolutie als onderdeel Arabische opstanden
- **2012** Moslimbroederschap levert nieuwe president. Situatie christenen verslechtert
- **2013** Massale protesten en staatsgreep door leger
- **2015** President Sisi woont als eerste Egyptische president ooit christelijke kerkdienst bij
- **2019** Oppositie in het land wordt meer en meer de kop ingedrukt

Egypte nu

Wie regeert er?

President Abdul Fatah al-Sisi

Wat is de hoofdstad?

Caïro

Hoeveel mensen leven er?

100 miljoen

Welke religies zijn er?

Islam (92%), christendom (10%)

Wie zijn politieke vrienden?

Saudi-Arabië, Verenigde Arabische Emiraten

Wie zijn politieke vijanden?

Iran, Turkije

Is er een nationaal trauma?

Zeker. Revoluties gevolgd door twee presidentswisselingen tussen 2011 en 2014 hebben diepe sporen in de nationale psyche getrokken

De fata morgana van vrijheid

Egypte en de hongerige massa's

*Hoe de opstand van het volk van de Nijl
zich nauwelijks laat beteugelen*

'Het echte gevaar is dat Egypte van binnenuit wordt opgeblazen.'

Abdul Fatah al-Sisi, president van Egypte, 2018

1.1

De bedoeïenen in de Sinaiwoestijn zien hun onafhankelijkheid met elke opstand dichterbij komen, maar vissen steeds achter het net.

De gammele Mercedes waarin ik zit, heeft nog maar één koplamp. Dat komt omdat de wagen zojuist een ongeluk heeft gehad. Hij botste tegen de auto die voor ons reed. Het ging niet hard en mijn medepassagiers en ik zijn allemaal nog heel. Het is bovendien keurig op z'n Egyptisch afgehandeld. Na het gebruikelijke Egyptische ritueel waarbij de chauffeurs elkaar de huid vol scholden, heeft onze chauffeur een plastic zak om de restanten van de koplamp gefrommeld en zijn we verder gereden, richting de Sinaiwoestijn.

M'n medepassagiers blijven er onbewogen onder. Dit is Egypte. Voorin, naast de chauffeur, zit de enige dame van het gezelschap. Een ongeluk of niet, zij gaat gewoon verder met haar telefoongesprek, haar mobiel vastgeklemd tussen haar oor en haar hoofddoek – handsfree zonder bluetooth of andere technische snufjes. De chauffeur, met baard, is zelf ook voortdurend in gesprek met raadselachtige neven her en der in het land. En is hij even niet aan het bellen, dan zet hij, op standje tien, een bandje met Koranrecitaties op. Een cd-speler bezit de Mercedes niet.

Per taxi over de brug bij het Suezkanaal.

Het Sinai-schiereiland.

Noordelijke Sinai

Nu, uren later, passeren we het Suezkanaal. De majestueuze waterweg die ervoor zorgt dat schepen Afrika niet langer hoeven te ronden, ligt ongenaakbaar onder de Noord-Afrikaanse zon. Er is een controlepost, en mijn paspoort wordt minutieus bekeken, maar we kunnen uiteindelijk doorrijden. Het is immers niet verboden om naar de Sinai te gaan – ook niet naar de noordelijke Sinai. Maar ongebruikelijk is het wel. Toeristen zijn hier niet; die houden het doorgaans

bij het zuiden van de Sinäi, waar prachtige plaatsen liggen als Sharm al-Sheikh en natuurlijk het beroemde Sint Catharinaklooster. En zelfs dat gebied wordt tegenwoordig ontraden voor toeristen, wat een enorme domper betekent voor de toch al kwakkelende Egyptische toeristenindustrie.

In het noorden ligt een bezoek nog een slag lastiger. Zelfs Egyptenaren gaan hier maar weinig heen. Al m'n medepassagiers zijn op een gegeven moment uitgestapt.

Af en toe passeren we een controlepost van het leger, maar we hoeven er niet te stoppen. De weg wordt steeds leger. De bomen worden schaarser, steeds meer wint het zand terrein. Dit is de pracht van de woestijn zoals een woestijn hoort te zijn. Geen rotsblokken, maar zandheuvels met messcherpe randen aan de top. Ze rijzen op, dalen neer om weer voor nieuwe plaats te maken. Hier en daar een oase met een groep palmbomen. Tussen de bomen lopen gesluierde vrouwen met geiten. Een karavaan kamelen sjokt door het zand. Een wadi. Schapen. En natuurlijk de onvermijdelijke ezeltjes met hun vracht. Het is het Midden-Oosten uit de **oriëntalistische** boekjes.

Bedoeïenen

Maar de romantiek van het oriëntalisme maakt al snel plaats voor de meer prozaïsche werkelijkheid. In El Arish, niet ver van de Gazastrook, bereik ik mijn voorlopige bestemming. Hier zal ik enkele bedoeïenen van de Sinäi ontmoeten, betrokken bij de smokkel naar de Gazastrook en verder bij alles wat hun eigen onafhankelijkheid kan waarborgen.

In de stad wacht ik op een afgesproken straathoek. Het duurt even, dan komt er een auto aanrijden. Er zitten drie mannen in die net een slagje donkerder getint zijn dan de meeste Egyptenaren in het noorden van het land. Bedoeïenen. Zij zijn heer en meester over de Sinäi. Ik stouw me in hun wagen en ga op weg. Het is inmiddels aardedonker. We passeren verschillende controleposten van het Egyptische leger. Controles zijn gelukkig niet aan de orde. Wat zouden deze militairen anders denken, als ze een westerling zien in een auto met drie bedoeïenen van de noordelijke Sawarka-stam uit de Sinäi?

Koele nachtlucht waait door het openstaande autoraam

Oriëntalisme staat voor een typisch westerse blik op het Midden-Oosten, waarbij de oriënt als primitief en romantisch wordt afgebeeld.

Theedrinken met smokkelaars in de Sinai.

Een **hadji** heeft de bedevaart naar Mekka (hadj) verricht en staat daardoor vaak in hoog aanzien.

naar binnen. Enorme cactussen langs de kant van de weg schieten voorbij terwijl we over de hobbelige zandweggetjes rijden. Dan arriveren we bij het huis van een van de bedoeïenen. Het blijkt feitelijk meer een huis in aanbouw dat nooit is afgemaakt. Binnen is een vrijwel kale ruimte met betonnen wanden. Op de grond ligt zand. Het enige meubilair bestaat uit matrassen en heel veel kussens die langs de wanden op de grond liggen. Twee jongens proberen een vuurtje te stoken - het is koud in de Sinai, zeker in deze winternachten. In kleine glaasjes serveren ze thee.

Gewapende aanslagen

Het is een beleefdheidsbezoek, zodat we wat aan elkaar kunnen snuffelen. Mustapha, een grote man in een dikke winterjas, is duidelijk hun leider. Iets verderop zit Hoessein, een neef van hem. Hij is het meest spraakzaam. Mustapha is al sinds 25 januari 2011, de eerste dag van de grote revolutie in Egypte, betrokken bij demonstraties. Zijn rol? Protestbijeenkomsten organiseren, zegt hij zelf. En hoogstwaarschijnlijk gewapende aanslagen uitvoeren, vult tolk Muhamed aan, 'maar dat wil hij liever niet zeggen'.

De bedoeïenen vragen niet wat ik nu precies wil, en ik ben evenmin al te direct in mijn vragen. Rechtstreeks op je doel afgaan, dat kun je hier vergeten. Maar het leven zelf ervaren, dat lukt hier dan weer buitengewoon goed. Terwijl de nacht vordert, nodigen de bedoeïenen me uit om te overnachten bij een vriend. Het wordt Abu Achmed, **hadji**, smokkelaar en trotse bezitter van drie vrouwen en tien kinderen. Negen van die tien kinderen zijn zoons, dus die trots is in Arabische ogen wel gepast.

Het huis van Abu Achmed staat niet ver van Rafah aan de grens met Gaza. Daar begint het ritueel opnieuw. Volgens de beste wetten van de Arabische gastvrijheid schenkt hij koffie en thee in kleine kopjes. Daarna verlaat hij me een ogenblik om buiten, op de binnenplaats, een vuur aan te leggen.

Wetten van de stam

Ze zijn een volk met een gebruiksaanwijzing, deze bedoeïenen. Ze zijn moslim, maar ze houden in de praktijk vaak meer vast aan hun eigen tradities dan aan die van de

islam. Alleen al in de Sinai zijn er zo'n twaalf verschillende stammen, waarvan de Sawarka-stam de meest talrijke is. Vóór de opstanden hadden deze bedoeïenen het niet altijd makkelijk. Met de richtlijnen en oekazes die regelmatig vanuit Caïro over hen worden uitgevaardigd, hebben ze nu eenmaal niets op. Wat telt, zijn de wetten van de stam. De tradities van de woestijn. De drang naar onafhankelijkheid zal niemand er bij hen uit weten te krijgen. En de hoop daarop is altijd levend.

Die hoop werd in eerste instantie gevoed toen in 2011 de geest van rebellie die de Sinai al zolang teistert, oversloeg naar de rest van het land. Zeker toen de toenmalige president Mubarak na bijna dertig jaar opstapte als gevolg van het massale en aanhoudende protest, leek plots alles mogelijk. Het volk wist de farao af te zetten! Dit was nooit eerder vertoond. Als dat kon, zouden de Egyptenaren nu eindelijk het roer van hun eigen toekomst in handen kunnen nemen.

Kat-en-muisspel

Vrije verkiezingen, de eerste democratische verkiezingen in de geschiedenis van Egypte, volgden. De nieuwe president werd Mohammed Morsi, een orthodoxe moslim van de voorheen verboden Moslimbroederschap. Ook dat leek niet verkeerd voor de Egyptenaar die verandering wilde. Hier had hij voor gestemd. Met de islam aan de macht moest het goedkomen met het land.

Maar met één ding was geen rekening gehouden. Toen ooit het Egyptische leger onder aanvoering van zijn farao het volk Israël achternazat, verdronken de soldaten jammerlijk in het water van de Rode Zee. In en na 2011 liep het echter anders. Het is waar, Mubarak had na decennia het veld moeten ruimen. De farao was verdronken. Maar zijn leger niet. Dat had nog altijd de touwtjes strak in handen en ondermijnde het gezag van de Moslimbroeder Morsi vanaf het begin.

Na een jaar leidde dit kat-en-muisspel tot een nieuwe machtswisseling. Morsi werd in 2013 afgezet door het leger, met gebruikmaking van hevig geweld. Op 14 augustus 2013 werden, vooral op het **Rabaaplein** in Caïro, zo'n duizend mensen gedood door het Egyptische leger. Hu-

Naar aanleiding van de moordpartij op het **Rabaaplein** ontwikkelden Moslimbroeders een handgebaar van vier opgestoken vingers en een gebogen duim (Rabaa betekent vierde). Dit werd een bekend symbool voor steun aan de Moslimbroeders. Onder anderen de Turkse president Erdogan gebruikte het.

man Right Watch concludeerde later dat dit een van de grootste moordpartijen op demonstranten was die in de recente geschiedenis op één dag zijn gepleegd. En de nieuwe president? Het werd Abdul Fatah al-Sisi, ofwel kortweg Sisi – niet verrassend een generaal uit datzelfde leger. Egypte leek terug bij af.

Terreurnetwerk

Leek, want de eeuwenoude hoop van de bedoeïenen om af te rekenen met het verre Caïro was intussen levendiger dan ooit. Dat kwam door toedoen van een gevreesd terreurnetwerk dat zijn tentakels vanuit Syrië en Irak uitstreekte naar de Sinai. De naam van dat netwerk: Islamitische Staat. De beloftes van deze groep waren voor de bedoeïenen van de Sinai haast onweerstaanbaar. Boven de woestijn trilde een fata morgana van onafhankelijkheid en zelfbestuur. Het schiereiland werd een officiële afdeling van IS, ‘Wilaya Sinai’ ofwel ‘Provincie Sinai’ geheten. De Mustapha’s, de Hoesseins, de Abu Achmeds van de Sinai: ze roken hun kans. Autonoom zijn, zonder bemoeienis van Caïro, dat was altijd al hun droom. IS zou die waarmaken.

Maar opnieuw visten ze achter het net. Om hun droom waar te maken, moesten ze hun ziel verkopen aan de duivel. Er hoorde onvoorwaardelijke trouw bij aan kalief Abu Bakr al-Baghdadi van Islamitische Staat; er hoorde een bloedige terreurcampagne bij; er hoorde bij dat ze bereid moesten zijn om te doden in koelen bloede.

Nu waren de wetten van de woestijn altijd al keihard, net zoals deze mannen –en wat dat betreft veranderde er misschien weinig–, maar toch werd de IS-episode een nieuw dieptepunt in de geschiedenis van de Sinai. Het bracht louter teleurstelling – ook voor de bedoeïenen zelf. Het kalifaat werd nooit wat het had moeten worden en de onafhankelijkheid vervloog zoals een luchtspiegeling vervliegt als je te dichtbij komt. De bedoeïenen werden er eufemistisch gezegd niet zachtmoediger van.

Gastvrijheid

Maar hun hardheid, en dat is het verwarrende van spreken met terroristen of potentiële terroristen, gaat nooit ten koste van de gastvrijheid voor wie het aandurft met hen op

IS-logo van 'provincie Sinai'.

te trekken. Op het moment dat ik bij Abu Achmed overnacht, is het kort vóór de snelle opkomst van IS in 2014. Abu Achmed is zo vriendelijk bij me in het gastenverblijf te slapen en dus een nacht bij zijn echtgenotes op te offeren. In een paar minuten zijn de kussens in het verblijf omgebouwd tot bedden. Warme dekens erbij –heel veel warme dekens, de nachten in de winterse Sinäï zijn bar– en slapen maar, nadat ik uitvoerig gevoed en gelaafd ben.

Om 7.00 uur 's morgens komt een van Abu Achmeds vrouwen aan de deur kloppen, maar te zien krijg ik haar niet. Wel het resultaat van het werk van haar handen: platte broden, olijven, ei, zure yoghurt, bonensaus, koffie en thee. En ook resultaten van ander werk: het ene na het andere welopgevoede zoontje komt even kijken naar die wonderlijke gast. Drie van de negen zoons zitten op school, de rest is nog te jong. De kleine Mustapha en Omar bevestigen wat hun vader al duidelijk had gemaakt over zijn kindertal. Ze steken acht vingers in de lucht: acht jongens, inclusief henzelf. En dan nog een vinger: één zusje.

1.2

Zoals de bedoeïenen al eeuwen streven naar onafhankelijkheid, zo kwam een groot deel van de rest van de bevolking sinds 2011 in de greep van de revolutiegeest, gedreven door armoede en onvrijheid.

Teken aan de wand

Ik weet niet wat er van Abu Achmed en zijn negen kinderen geworden is. Het lukt niet om contact met hem te krijgen sinds de terreur in de Sinäï zich heeft vermenigvuldigd. Steeds vaker is de noordelijke Sinäï een strijdtoneel van het Egyptische leger enerzijds en de bedoeïenen anderzijds, waarbij het leger nu en dan hele gedeeltes grond confisqueert.

Wat voor rol kiest Abu Achmed in die strijd? Misschien had hij me vandaag de dag uitgeleverd aan terroristen die me een kopje kleiner hadden gemaakt. Misschien ook niet. Ik weet wel dat deze mensen, met hun honger naar vrijheid en ongebondenheid, al decennia een teken aan de wand waren in Egypte. Zolang hun terrein voornamelijk

Abu Achmed is de gelukkige vader van tien kinderen, van wie negen zoons.

tot het noorden van de Sinäi beperkt bleef, nam de Egyptische overheid nooit de moeite om het hele gebied volledig te pacificeren. Laat ze maar, daar in de woestijn, moeten ze in Caïro hebben gedacht. Zolang we de dichtbevolkte gebieden langs de Nijl stevig in handen hebben, is er niets aan de hand.

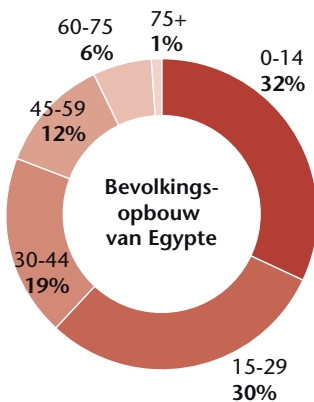
Na 2011 is echter niets meer hetzelfde in Egypte. Onrust kreeg een groot deel van de bevolking in de greep. In veel steden langs diezelfde Nijl, de levensader van Egypte, gingen avond na avond honderdduizenden mensen de straat op. En hoewel die demonstraties losstonden van de bedoeïenen in de Sinäi, zijn er toch overeenkomsten tussen hun streven en dat van de opstandige massa's in de steden. De belangrijkste parallel is ongetwijfeld de honger naar vrijheid, naar vernieuwing. De honger naar een goedbetaalde baan. De honger naar een leefbaar bestaan. En soms ook simpelweg de honger naar goed en voedzaam voedsel.

Broodrellen

Een nieuw verschijnsel waren die rellen trouwens niet. Al in 1977 ging de Egyptische bevolking, die ook toen in meerderheid weinig te besteden had, massaal de straat op. Hun eis was even simpel als krachtig: geef ons brood. De toenmalige president Sadat zag in de demonstraties geen enkele reden om af te treden, maar greep juist keihard in. Meer dan 170 doden en honderden gewonden later was de rust hersteld. De broodrellen, zoals ze gingen heten, waren neergeslagen.

Ruim dertig jaar later lukte het niet om de opstand neer te slaan, terwijl het toch niet misplaatst zou zijn om de rellen van 2011 óók broodrellen te noemen. Kort voor 2011 steeg de prijs van tarwe in Egypte met 50 procent. Voor een land dat toch al de grootste tarwe-importeur ter wereld is, had dat grote gevolgen. Egypte heeft een fabelachtig groot aantal monden te voeden – en ook nog eens jonge monden. Van de naar schatting honderd miljoen inwoners is meer dan 60 procent onder de 30 jaar. Weliswaar heeft de hele Arabische wereld een jonge bevolking, maar Egypte spant de kroon.

Voor al die mensen is niet alleen voedsel nodig, maar

ook woonruimte. En banen. Zo fabelachtig groot het aantal jongeren is in Egypte, zo schrikbarend groot is ook de jeugdwerkloosheid in het land.

Basale dingen van het leven

Deze sociaaleconomische factoren worden vaak over het hoofd gezien in de gebruikelijke verklaringen van de rellen die sinds 2011 om zich heen grepen. De Arabische opstanden begonnen helemaal niet omdat de bevolking zo graag een strikt islamitisch regime wilde. Het liep er vaak wél op uit, maar de oorzaken lagen ergens anders. De bevolking wilde in eerste instantie simpelweg een beter leven: garantie op een baan, op voedsel. De basale dingen van het leven, meer niet.

Dat was zo toen in Egypte de revolutie in 2011 losbarstte, en het was ook zo op de plaats waar de wieg stond van de Arabische opstanden: Tunesië. Daar werd op 17 december 2010 letterlijk de vonk van de opstanden aangestoken door de 26-jarige Mohammed Bouazizi. Hij overgoot zichzelf met benzine en stak zich in brand, uit pure wanhoop. Er was geen werk voor hem en de massale corruptie in Tunesië maakte dat hij nergens tussen kon komen. Zelfs zijn straathandeltje met groente en fruit werd in beslag genomen.

De dood van Bouazizi zette een onvoorspelbare keten van reacties in gang. Eerst werd Tunesië het toneel van massale demonstraties. Maar kort daarna breidden die zich uit naar Egypte - een land dat qua belang met kop en schouders boven Tunesië uitsteekt. Egypte, met zijn honderd miljoen inwoners, met zijn media-industrie waarmee de hele Arabische wereld wordt beïnvloed en met zijn roemruchte islamitische al-Azharuniversiteit, is nu eenmaal een reus. Een klap die in Egypte wordt uitgedeeld, dreunt na in het hele Midden-Oosten. En toen die klap kwam, was geen president daar op voorbereid.

1.3

Een belangrijke aanjager van de revolutie is de beschikbaarheid van moderne media in combinatie met een relatief goed opgeleide en vooral omvangrijke bevolking.